

**USMON AZIM POETIKASIDA IJTIMOIIY RUHIYAT VA BADIYY
RAMZLAR TIZIMI**

Boboqand Umarov – Navoiy davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o'zbek adabiyotining yirik vakili Usmon Azim ijodida ijtimoiy mavzularning badiiy talqini tahlil qilinadi. Shoir asarlarida inson ruhiyati, jamiyatdagi befarqlik, qo'rquv va ikkiyuzlamachilik holatlari obrazlar tizimi orqali yoritilgani ko'rsatiladi. Maqolada Usmon Azim poetikasining asosiy xususiyatlari – ironik nutq uslubi, metonimik detal, ramziy obrazlar tizimi, so'z–sukut kontrasti – orqali ijtimoiy ruhiyat tahlil etiladi.*

Shuningdek, "O, bog'lar gulladi" she'ri misolida tabiat obrazlari orqali inson qalbi va hayotiy yangilanish o'rtasidagi uyg'unlik yoritilib, shoirning optimistik, umidbaxsh dunyoqarashi namoyon etiladi. Tadqiqotda Usmon Azimning poetik tizimi o'zbek she'riyatida axloqiy uyg'onish, ijtimoiy tanqid, ruhiy o'sish jarayonlarining badiiy ifodasi sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar. *Usmon Azim, o'zbek she'riyati, ijtimoiy motivlar, axloqiy inqiroz, allegoriya, ironik nutq, metonimiya, poetik tizim, inson qalbi, tabiat, ruhiy uyg'onish, jamiyat, qo'rquv, befarqlik, yangilanish, poetik ramz, falak, ijtimoiy tanqid, axloqiy uyg'onish.*

Аннотация. *В данной статье анализируется художественная интерпретация социальных тем в творчестве видного представителя узбекской литературы Усмана Азима. Показано, как в произведениях поэта через систему образов раскрываются человеческая психология, общественное равнодушие, состояния страха и лицемерия. В статье исследуется социальная психология посредством основных особенностей поэтики Усмана Азима - иронического стиля речи, метонимических деталей, системы символических образов, контраста слова и молчания.*

Также на примере стихотворения "О, расцвели сады" через образы природы освещается гармония между человеческим сердцем и жизненным

обновлением, раскрывается оптимистическое, обнадеживающее мировоззрение поэта. В исследовании поэтическая система Усмана Азима оценивается как художественное выражение процессов нравственного пробуждения, социальной критики и духовного роста в узбекской поэзии.

Ключевые слова: Усман Азим, узбекская поэзия, социальные мотивы, нравственный кризис, аллегория, ироническая речь, метонимия, поэтическая система, человеческая душа, природа, духовное пробуждение, общество, страх, безразличие, обновление, поэтический символ, небосвод, социальная критика, нравственное пробуждение.

Abstract. This article analyzes the artistic interpretation of social themes in the works of Usmon Azim, a prominent figure in Uzbek literature. The poet's works illuminate the human psyche, societal indifference, fear, and hypocrisy through a system of images. The article examines the social psyche through the main features of Usmon Azim's poetics - ironic speech style, metonymic detail, system of symbolic images, and word-silence contrast.

Furthermore, using the example of the poem "Oh, the gardens have bloomed," the harmony between the human soul and life's renewal is illustrated through nature imagery, revealing the poet's optimistic and hopeful worldview. The study evaluates Usmon Azim's poetic system as an artistic expression of moral awakening, social criticism, and spiritual growth processes in Uzbek poetry.

Keywords: Usmon Azim, Uzbek poetry, social motifs, moral crisis, allegory, ironic speech, metonymy, poetic system, human soul, nature, spiritual awakening, society, fear, indifference, renewal, poetic symbol, heaven, social criticism, moral awakening.

Usmon Azimning ilk davr poetikasi so'nggi Sovet davrining ijtimoiy ruhiyatini bevosita shiorbop tasvir orqali emas, balki allegoriya, kinoya va metonimik detallarga tayanib ochadi: navbat va taqchil bozor manzaralari, mehnatning qadrsizlanishi, rasmiy diskursning "yutuq"lari bilan kundalik hayotdagi nochorlik to'qnashuvi uning lirik qahramonida ichki ziddiyat sifatida namoyon

bo'ladi. Shoir sodda mikroepizodlarni — ishchi-mahalla ohangi, paxtazor kampaniyalari, “qo‘li kalta” odamning taqdiri — makroiqtimoiy muammo uchun synekdoxa darajasiga ko‘taradi; so‘z–sukut, nur–soya, odam – “it” kabi binar oppozitsiyalar orqali ikkiyuzlamachilikni fosh etadi. Ironik nutq rejimi va “yashirin tanqid” usuli bilan rasmiy tilning qotib qolgan klişelarini yorib, axloqiy me‘yorlar yemirilishi, ijtimoiy adolat hissining so‘nishi, qo‘rquv va befarqlik psixologiyasini badiiy obrazga aylantiradi. Hayvoniy niqoblar (it, bo‘ri), cho‘pon-suruv semantikasi, “devor” va “eshik” singari predmet obrazlari metonimik ravishda hukmron tartibning ichki mexanizmlarini ochib beradi; ritm va pauzalar (sukut) esa senzura sharoitida “aytilmay qolgan” mazmunni eshittiradi. Natijada, “Insonni tushunish”dan boshlab keyingi to‘plamlargacha shakllanadigan poetik tizimda ijtimoiy holat — ikki qutbli hayot (rasmiy so‘z va real kechmish) o‘rtasidagi taranglik sifatida, qisqa, yodda qoladigan ramzlar tizimi orqali chuqur va ishonarli badiiy tahlilga aylanadi.

Usmon Azim she‘rlari hayot haqiqatini, ko‘ngil og‘riqlarini bexato aks ettiradi. Shoirning mavzu ko‘lami g‘oyat keng va rang-barang. Uning ijod xazinasidan hayotiy va ilohiy ishq motivlari, tavba-tazarru’, tabiatdagi evrilishlar, baxshiyona o‘lanlarga emas, balki ijtimoiy hayot insoniyat oldiga qo‘yayotgan dolzarb muammolar to‘g‘risidagi she‘rlar, dostonlar, dramalar, nasriy asarlar, publitsistik maqolalar ham keng o‘rin olgan.¹

Shoir she‘rlarida jamiyatdagi “sokinlik” – bu ongli sukunat emas, balki qo‘rquv va loqaydlikning belgisi sifatida talqin qilinadi. U shaxsni jamiyatdagi bu holatlarga qarshi kurashuvchi faollik manbai sifatida ko‘rsatadi:

Usmon Azimning quyidagi she‘ri – o‘ziga xos go‘zallik va falsafiy chuqurlikka ega.

O, bog‘lar gulladi,

Ilidi shamol.

Yomg‘irga yelka tut – o‘lasan, yurak.

Sen qanday yaxshisan –

¹ <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/yoldosh-solijonov-pokiza-niyatning-nurli-yollari.html>

Mana, bemalol

Aylanib-aylanib

Turibsan, falak.

She'r asosan tabiatning uyg'onishi, inson qalbining o'sishi va hayotdagi yaxshilik, go'zallik haqidagi falsafiy tasavvurlarni ifodalaydi. Bu yerda bog'lar gullashi orqali hayotdagi yangi boshlanish, shamol va yomg'ir bilan bog'liq tabiat hodisalari inson yuragi bilan bog'lanadi. Shoir qalbni o'sishga, yangilanishga chaqiradi. Hayotdagi yangilanish va o'sish jarayoni tabiatdagi o'zgarishlar singari go'zal va tabiiydir. Inson yuragi ham yomg'ir singari hayotiy sharoitlarga ochilib, gullab-yashnashi mumkin.

O, bog'lar gulladi misrasida tabiat uyg'onishi, bahorning kelishi, yangi hayot boshlanishi ramzi. "Bog'lar gullashi" – hayotning yangilanishi, quvonch va umid timsoli. Shu jumladan tabiiy go'zallik inson ruhiy holatining qiyoslanishi yuzaga keladi. "Ilydi shamol" – ilqlik va yengillik, ruhiy tinchlik. Shamol – hayotga yangilik olib keluvchi, eski va zararli narsalarni olib ketuvchi kuch sifatida ko'rsatilgan. Bu yerda shamol ruhiy yengillik va yangilanish belgisidir.

Yomg'irga yelka tut – o'sasan, yurak. "Yomg'irga yalangoyoq turing" degan ma'noda qabul qilish mumkin – yurak o'zini toza, sof, himoyasiz holatda tutib, hayotning barcha sinovlari va sovg'alariga tayyor. Yomg'ir – hayotiy suv, toza va zarur element, o'sishga sababchi. Bu misra shaxsiy o'sish, poklanish, yangi tajribalarga ochiqlik haqidagi ramziy tasvir. Sen qanday yaxshisan – Bu jumla shoirning yurak va inson hayotining yaxshilik, go'zallikka to'la ekanligiga hayrat va maqtovidir. Shuningdek, bu yurakning hayotiy kuch va mehr bilan to'ldirilganligini bildiradi. "Mana, bemalol" - "Bemalol" so'zi – hech qanday to'siqsiz, erkin, ochiq holda. Shoir hayot va qalbning cheklanmagan erkinligini ko'rsatadi. "Aylanib-aylanib" – doimiy aylanish, harakat vaqt va hayotning doimiy o'zgarishini ifodalaydi. Bu takror she'rga musiqiy ohang beradi va hayotning sikllik tabiati haqida fikr bildiradi. Turibsan, falak - "Falak" – osmon, olam, koinot ramzi. Shoir yurak va hayot tabiatini kosmik darajada keng va ulug' deb tasvirlaydi. Bu yerda falakning doimiy aylanishi hayotdagi doimiy o'zgarish va rivojlanishni

bildiradi.

Boshqa jihatdan tahlil qilamiz. “Bog‘lar gullashi” – hayot va ruh uyg‘onishi; “Shamol” – yangilik va yengillik; “Yomg‘irga yalangoyoq turish” – qalbning ochiqligi sifatida o‘xshatishdan foydalanilgan. “Aylanib-aylanib” – hayot aylanishining uzluksizligi tasvirlangan. Bunda tabiat hodisalari (bog‘lar, shamol, yomg‘ir) inson yuragi bilan birga jonlanadi. “Falak” – insonning kichik dunyosi va katta koinot o‘rtasidagi bog‘liqlik.

She‘r hayotdagi doimiy yangilanish, o‘sinh va harakatning tabiiyligini ta’kidlaydi. Inson qalbi tabiat kabi o‘zgaruvchan va go‘zal. Yomg‘irga yalangoyoq turish – hayotdagi barcha sinov va sovg‘alarga ochiq bo‘lish, poklanish, qalbni yangilash. Falakning doimiy aylanishi – vaqt, koinot, hayot sikli haqida falsafiy mulohaza.

Usmon Azimning ushbu she’ri hayotning go‘zalligi, yangilanishi, inson qalbining o‘sishi va poklanishi haqida optimistik va chuqur fikrlarni bayon qiladi. Shoir tabiat va inson ruhini uyg‘unlashtiradi, har ikki olamning doimiy aylanishi va o‘zgarishini aks ettiradi.

Xulosa qilib aytganda, Usmon Azim ijodi o‘zbek adabiyotida inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni falsafiy-badiiy talqin etishning yuksak namunasi sifatida alohida o‘rin tutadi. Uning she’rlari orqali so‘nggi Sovet davrining ijtimoiy-ruhiy inqirozi, ma’naviy qadriyatlar yemirilishi, axloqiy beqarorlik va “sokinlik” ortidagi loqaydlik singari muammolar yoritiladi. Shoir allegoriya, kinoya, metonimiya, synekdoxa kabi badiiy usullar orqali jamiyatdagi ikkiyuzlamachilik, insoniylikning qadsizlanishi va ruhiy qo‘rquvni ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. АЗИМОВ У. Дарс: Шеърлар. – Т.: Адабиёт ва санъат, 1986.
2. АЗИМ Усмон. Сайланма: Шеърлар. – Т.: Шарқ, 1995. –Б.24.
3. Тажибаева Д. XX асрнинг сўнгги чораги ўзбек шеърлятида поэтик услуб муаммолари. Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) diss.. avtoref.